

A. N. SAMOYLOVIÇ'İN TÜRK DÜNYASI TERİM ÇALIŞMALARINA KATKILARI II

Serdar Karaca

- Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç [1880-1938], Birlik Genelî Merkezî Yeni Alfabe Komitesinin 15-19 Şubat 1933'te tertip edilen ilk Birlik geneli bilim kurulu toplantısına katılan dil bilginleri arasındadır. Söz konusu toplantının Dağıstan Yeni Alfabe Komitesinin terim çalışmalarının değerlendirildiği bölümünde Samoyloviç, Türk dünyası terim çalışmalarındaki bazı aksamalara işaret eder. Bu aksamaların çözümüne yönelik sunduğu teklifler arasında, taşradaki terim çalışmaları için eleştiri / değerlendirme yazıları hazırlamak da vardır. Bu bağlamda Samoyloviç, 1934'te basılan *Bibliografiya Vostoka* (2-4. sayılar, 1933) adlı eserde, Kazak Eğitim Halk Komiserliği Bilim Kurulu Terim Bilimi Komisyonunca çıkarılan *Terminologičeskiy slovar*'ı [= terim sözlüğü] değerlendirir. Eserdeki doğru ve yanlış çevirilerden bir dizi örnek aktarır.

Kültür İnkılabı ve Kültürün Biçimlendirilmesi

Peki, terim çalışmaları niçin önemlidir? Terim çalışmaları, Sovyetler Birliği'nde 1920 ve 30'larda uygulanan dil biçimlendirmesinin önemli bir unsurudur çünkü geniş halk yığınlarının Sovyet tipi insana dönüştürüleceği eğitim-öğretim süreçlerinde kullanılacak dil, yeni oluşturulan terimler bütünü üzerine kurulacaktır. Bütün bu süreçleri içine alan çerçeve kavramlar ise kültür inkılabı (kul'turnaya revolyutsiya) ve kültürün biçimlendirilmesidir (kul'turnaya stroitel'stvo = kültür inşası / kuruluşu). Sınırları ve farkı açıkça çizilmese de bu kavramlardan ilki, konunun düşünce yönüne; ikincisiyse uygulamaya dökülmesine atıfta bulunmaktadır. Bir başka deyişle kültürün biçimlendirilmesi bu alandaki

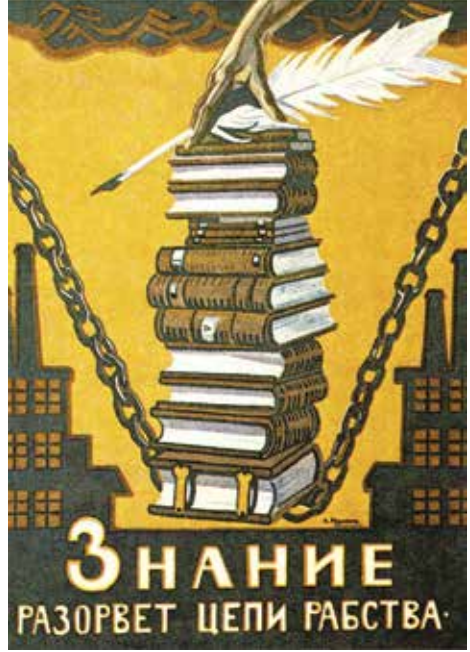
çalışmalara, yani seferberliğe işaret eder.

Kültür İnkılabı Kavramının Sovyet Siyasetine Girişi

1917'deki Ekim Devrimi'nden hemen sonra Sovyet halkının eğitim-öğretimi konusunda resmî çalışmalar başlar (Nenarokov, 1989: 13). Ancak kültür inkılabı kavramının Sovyet siyasetine V. İ. Lenin'in 1923 tarihli "O kooperatsii" adlı yazısıyla girdiği görüşü yaygındır (Kim vd., 1958: 322). Lenin; söz konusu yazısında, ülke ekonomisinin kalkınması için kültür inkılabın şart olduğunu ileri sürer. Ona göre Rus insanı veya köylüsü ticaret yaparak tüccar olduğunu sanmakta, oysa kültürlü tüccar olmak gerekmektedir. Şu an Asya tipinde ticaret yapanlar Avrupa tipi tüccarlığı öğrenmelidir (Lenin, 1970: 373). İşçi sınıfı siyasetteki savaşı kazanmış ve iktidarı ele geçirmiştir. Sıradaki mücadelede barışçıl yollarla kültür alanında gerçekleşecektir (Lenin, 1970: 376). Lenin'in dikkatleri bu konunun üzerine çekmesiyle Sovyetlerdeki kültür geriliğini gidermek için ilk iş olarak okuma yazma seferberliğine başlanır (Kim vd., 1958: 323). Okuma yazmayla işçi sınıfı kültürünün oluşturulması öngörülür çünkü Sovyetlerden başka "hiçbir yerde, hiçbir ülkede, devlet iktidarı işçi sınıfının elinde değildir" (Lenin, 1970: 364). Okuma yazma, seçkin kültürün yerine işçi ve köylülerin yani geniş halk kitlesinin kültürünü yerleştirecektir.

Seçkin Kültür ve Kitle Kültürü İkilemi

1917'de başa gelen Bolşeviklerin zihniyetini klasik Alman felsefesinin öncüleri Kant ve Hegel ile takipçileri Marx ve Weber'in görüşlerinin hazırladığı kabul edilir (Razlogov, 2017: 10). Bu görüşlerin ise Rönesans ve Aydınlanma zamanlarının Avrupamerkezci anlayışından farklı olmadığı, tek ve seçkin kültürü esas aldığı ileri sürülür. Oysa Sovyetlerde iktidarı elinde bulunduranlar az sayıdaki seçkinler değil, geniş halk kitleleriydi. Ülkenin kültür hayatına, iktidarı elinde bulunduranların kültürü hâkim olmalıydı.

Bilgi, kölelik zincirlerini kıracak.
(A. A. Radokov, 1920)

Cahil, her yerde başarısızlık ve mutsuzluğun beklediği kördür. (A. A. Radokov, 1920)

Kaldı ki Sovyetler gibi çok sayıda farklı halkın beraber ekonomi, siyaset ve kültür alanında müşterek zeminde buluşması gereken bir ortamda seçkinlere ait tek bir kültürün kabulü, geri kalanların reddi sağlıklı sonuçlar veremezdi. Bu karmaşık durum Lenin tarafından ileri sürülen bir kültürün içinde çok sayıda farklı kültürün var olabileceği görüşüyle aşılacaktı (Razlogov, 2017: 11).

Okuma Yazma Seferberliği

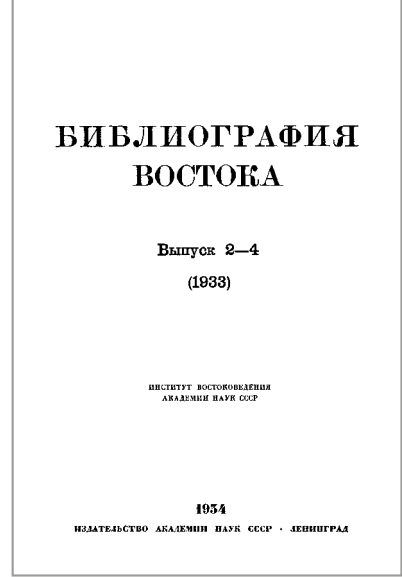
Lenin'in dikkatleri kültür inkılabına yöneltmesinden sonra ilk adım olarak Sovyetler Birliği'nde okuma yazma seferberliği başlatılır. 1923'teki hesaplama göre 11-40 yaş aralığında 27 milyon kişiye okuma yazma öğretilmesi gerekmektedir. Bunun için yine aynı yıl *Cehalet Defol Cemiyeti* (obşestvo do loy negramotnost') kurulur. 1924'te

XI. Rusya Geneli Sovyetler Kongresinde Ekim Devrimi'nin 10. yılına -yani 1927'ye- kadar okuma yazma öğretiminin tamamlanması kararı alınır (Kim vd., 1958: 323). Kiril dışında başka alfabeler kullanan halklar için öncelikle Latin temelli yazı ve sonrasında edebî dil geliştirilmesi yine okuma yazmanın yaygınlaştırılması kapsamında değerlendirilmektedir (Yerşova, 2017: 388).

Birlik Geneli Merkezî Yeni Alfabe Komitesinin çalışmalarıyla Latin alfabesine geçişleri tamamlanan Rus olmayan Sovyet halklarının edebî dillerinin gelişme seyrinin tayin edilmesi, söz konusu Komitenin çalışma planları kapsamındadır (Alaverdov vd., 1933: 3). Bu çerçevede yeni edebî dillerde ortaya konacak eserlerde ve eğitim-öğretimde kullanılacak dil, imla ve terimler sistemli ve kontrollü bir şekilde geliştirilecektir. Yine Marksçı-Leninci klasik eserlerin millî edebî dillere çevrilmesinde terimler haysati bir önem taşımaktadır. Çevirilerin doğru yapılması ve Marksçı-Leninci zihniyetin hangi terimlerinin aslıyla kullanılacağı, hangisinin de çevrileceği tesadüflere bırakılamaz çünkü bütün bu sürecin sonunda terim bir-

liğiyle bütün Sovyet dillerinin müşterek bir zeminde buluşması öngörülmektedir (Gacibekov, 1933: 107).

Yukarıda kısaca değinildiği üzere Sovyetlerin 1920 ve 30'lu yıllarına hâkim olan temel zihniyet, dil bilimi çalışmalarını doğrudan etkilemiştir. Hâliyle bu dönemde eser veren bilginlerin eserleri de bütün bunlardan bağımsız düşünülemez. Bu sebeple dil, toplum ve kültür arasındaki ilişkiler bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Böyle bir düşünceden hareketle Samoyloviç'in yukarıda adı anılan eserde yer alan eleştiri / değerlendirme yazısını Türkiye Türkçesine çeviriyoruz.

Kaynaklar

- Alaverdov, K., - Dimanşteyn, S. - Korkmasov D. - Nuhrat, A. (1933), *Yazık i pis'mennost' narodov SSSR. Stenografiçeskiy otçyot I Vsesoyuznogo plenuma Nauçnogo soveta VTSK NA 15—19 fevralya 1933 g.*, Moskova: İzdaniye VTSK NA.
- Gacibekov (1933), "Terminologiçeskaya rabota dagestanskogo komiteta NA", *Yazık i pis'mennost' narodov SSSR. Stenografiçeskiy otçyot I Vsesoyuznogo plenuma Nauçnogo soveta VTSK NA 15—19 fevralya 1933 g.*, Haz.: Alaverdov, K., - Dimanşteyn, S. - Korkmasov D. - Nuhrat, A., Moskova: İzdaniye VTSK NA.
- İnstitut Vostokovedeniya Akademii Nauk SSSR (1934), *Bibliografiya Vostoka*, 2-4. sayılar (1933), Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Kim, M. P. - Gaponenko, L. S. - Genkina, E. B. - Kuçkin, A. P. - Polyakov, Yu. A. - Sidorov, A. L. - Stişov, M. İ. (1958), *İstoriya SSSR epoha sotsializma (1917-1957 gg.)*, Moskova: Gosudarstvennoye izdatel'stvo politiçeskoj literaturıy.
- Lenin, V. İ, *Polnoye sobraniye soçineniy*, mart 1922 ~ mart 1923, 45. cilt, 5. baskı, Moskova: İzdatel'stvo politiçeskoj literaturıy.
- Nenarokov, A. P. (1989), *Kul'turnoye storitel'stvo v SSSR, 1917-1927 gg.*, Moskova: Nauka.
- Razlogov, K. E. (2017), *Revolyutsiya i kul'tura: skvoz' prizmu vremeni: monografiya*, Baş Haz.: N. B. Kirillova, Yekaterinburg: İzdatel'stvo Ural'skogo universiteta.
- Yerşova, G. G., (2017), "Kul'turnaya revolyutsiya kak mehanizm transformatsii obşestva", *Epoha sotsialistiçeskoj rekonstruksii: idei, mifiy i programmy sotsial'nih preobrazovaniy*, Baş Haz.: L. N. Mazur, Yekaterinburg: İzdatel'stvo Ural'skogo universiteta.